

Åbent brev til De Forenede Nationer

Jeg henvender mig til den organisation, som er oprettet for at fremme samarbejdet mellem nationer vedrørende alle forhold af fælles interesse, med nogle betragtninger angående den tilpasning af nationernes indbyrdes forhold, der kræves af vor tids store udvikling på videnskabens og teknikkens område. Samtidig med at denne udvikling rummer rige løfter om forbedring af folkenes levevilkår, har den, ved at give menneskene stadig frygteligere ødelæggelsesmidler i hænde, stillet vor hele civilisation på den alvorligste prøve.

Min tilknytning under krigen til det amerikansk-britiske atomenergiprojekt gav mig lejlighed til over for de pågældende regeringer at fremlægge synspunkter vedrørende de håb og de farer, som projektets gennemførelse måtte indebære med hensyn til nationernes indbyrdes forhold. Så længe der endnu var mulighed for umiddelbare resultater af forhandlingerne inden for De Forenede Nationers Organisation om en for alle betryggende ordning vedrørende udnyttelsen af atomenergien, har jeg ment at burde holde mig tilbage fra deltagelse i den offentlige diskussion om dette spørgsmål. I den nuværende kritiske situation har jeg imidlertid følt, at en redegørelse for mine synspunkter og erfaringer måske kunne bidrage til fornyet diskussion om denne sag, der har en så indgribende betydning for forholdet mellem nationerne.

Når jeg hermed fremlægger synspunkter, der på et tidligt tidspunkt påtrængte sig en videnskabsmand, som havde lejlighed til at følge udviklingen på nært hold, handler jeg udelukkende på eget ansvar og uden forudgående rådslagning med noget lands regering. Formålet med denne beretning og de tilsluttende betragtninger er at pege på de enestående muligheder for at fremme forståelse og samarbejde mellem nationerne, skabt ved den overordentlige udvikling af menneskenes hjælpemidler, som videnskabens fremskridt har bragt med sig, og at fremhæve, at disse muligheder trods hidtidige skuffelser stadig består, og at alt håb og alle kræfter må samles om deres virkeliggørelse.

For vor tids rivende videnskabelige udvikling og især for den eventyrlige udforskning af atomernes egenskaber og opbygning har et internationalt samarbejde af hidtil ukendt omfang været af afgørende betydning. Den frugtbare udveksling af erfaringer og tanker mellem videnskabsmænd fra alle dele af verden var for enhver af deltagerne en rig kilde til opmuntring og styrkede håbet om, at en stadig nærmere forbindelse mellem nationerne ville gøre det muligt for dem at samarbejde på civilisationens fremskridt på alle områder.

Dog kunne ingen, der var stillet over for den indbyrdes afvigende kulturelle tradition og sociale organisation i de forskellige lande, undgå at få et dybt indtryk af vanskelighederne ved at finde frem til et fælles syn på mange menneskelige spørgsmål. Den voksende spænding, der gik forud for den anden verdenskrig, skærpede disse vanskeligheder og skabte mange hindringer for det frie samkvem mellem nationerne. Ikke desto mindre vedblev internationalt videnskabeligt samarbejde at være en afgørende faktor i den udvikling, som kort før krigens udbrud åbnede udsigten til i stor målestok at frigøre den i atomerne bundne energi.

Frygten for at blive ladet tilbage i kapløbet var i forskellige lande en stærk tilskyndelse til i hemmelighed at udforske muligheden for at udnytte sådanne energikilder for

krigsræssige formål. Det fælles amerikansk-engelske atomprojekt forblev ukendt for mig, indtil jeg, efter at være flygtet fra det besatte Danmark i efteråret 1943, kom til England på den britiske regerings indbydelse og blev indviet i det store foretagende, som allerede da befandt sig på et fremskredent stadium.

Enhver, der var knyttet til atomenergiprojektet, var sig naturligvis bevidst, hvor alvorlige problemer menneskeheden ville blive stillet overfor, så snart foretagendet var fuldført. Helt bortset fra den rolle, atomvåben kunne komme til at spille i krigen, var det klart, at vedvarende alvorlige farer for verdenssikkerheden ville opstå, medmindre man kunne opnå almindelig enighed om gennemførelse af forholdsregler til at forhindre misbrug af de nye frygtelige ødelæggelsesmidler.

Med hensyn til dette altovervejende spørgsmål forekom det mig, at selve nødvendigheden af fælles bestræbelser for at afværge sådanne skæbnesvangre trusler mod civilisationen ville frembyde ganske enestående muligheder for at slå bro mellem nationernes forskellige indstillinger. Fremfor alt burde rådslagninger på et tidligt tidspunkt mellem de i krigen forbundne nationer om de bedste midler til i forening at opnå fremtidig sikkerhed på afgørende måde bidrage til at skabe den atmosfære af gensidig tillid, som ville være uundværlig for samarbejdet på mange andre områder af fælles interesse.

I begyndelsen af 1944 havde jeg lejlighed til at forelægge sådanne synspunkter for den amerikanske og britiske regering. Med henblik på international forståelse tør det være af betydning at gengive nogle af de tanker, som på det tidspunkt var genstand for alvorlige overvejelser. For dette forråls skyld skal jeg bringe uddrag af et memorandum, som jeg forelagde præsident Roosevelt som grundlag for en længere samtale, han tilstod mig i august 1944. Foruden en oversigt over det nu almindelig kendte videnskabelige grundlag for atomenergiprojektet indeholdt dette memorandum, dateret den 3. juli 1944, følgende afsnit angående de følger, som projektets gennemførelse kunne få i politisk henseende:

»Der er næppe nogen, hvis fantasi formår at overskue de følger, som atomprojektet vil få i de kommende år, hvor i det lange løb de enorme energikilder, som vil stå til rådighed, kan forventes at revolutionere industrien og transportmidlerne. Den umiddelbart overvejende omstændighed er imidlertid, at et våben af enestående styrke, som fuldstændig vil ændre alle fremtidige betingelser for krigsførelse, er i færd med at blive skabt.

Helt bortset fra spørgsmålet om, hvor snart våbnet vil være færdigt til brug, og hvilken rolle det vil komme til at spille i den nuværende krig, rejser situationen en række problemer af yderst påtrængende karakter. Medmindre der i rette tid kan opnås overenskomst angående en kontrol af brugen af de nye aktive stoffer, kan enhver nok så stor øjeblikkelig fordel ikke opveje bestandige trusler mod menneskehedens sikkerhed.

Lige siden mulighederne for at frigøre atomenergi i stor målestok øjnedes, har man naturligvis ofret mange tanker på spørgsmålet om kontrol, men jo mere udforskningen af de pågældende videnskabelige problemer skrider frem, desto klarere bliver det, at ingen forholdsregler af sædvanlig art vil være tilstrækkelige for formålet, og at de forfærdende udsigter for et fremtidigt kapløb mellem nationerne om et våben af så frygtelig karakter kun kan undgås ved en almen overenskomst i virkelig tillid.

I denne sammenhæng er det fremfor alt af betydning, at foretagendet, så vældigt det end er, alligevel har vist sig langt mindre end det kunne forudses, og at der under arbejdets fremadskriden stadig har åbnet sig nye muligheder for at lette fremstillingen af de aktive stoffer og forstærke deres virkninger.

Forebyggelsen af et i hemmelighed stedfindende kapløb vil derfor kræve sådanne indrømmelser vedrørende udveksling af oplysninger og en åbenhed angående industrielle foretagender, indbefattet militære forberedelser, som næppe ville være tænkelig, medmindre samtidig alle parter til gengæld kunne tilsikres en garanti om fælles sikkerhed mod overhængende farer af hidtil ukendt art.

En gennemførelse af effektive kontrolforanstaltninger vil naturligvis rumme udviklede tekniske og administrative problemer, men hovedsagen er, at atomprojektets fuldendelse ikke alene skulle kræve men tillige, som følge af den påtrængende nødvendighed af gensidig tillid, lette en ny stillingtagen til spørgsmålet om nationernes indbyrdes forhold.

Det nuværende tidspunkt, hvor næsten alle nationer er indviklet i en dødelig kamp for frihed og menneskelighed, kunne i første øjeblik synes at være lidet egnet til bindende overenskomster angående projektet. Ikke blot er de angribende magter stadig i besiddelse af stor militær styrke, omend deres oprindelige planer om et verdensherredømme er blevet tilintetgjort, og det står klart, at de tilsidst må overgive sig, men selv når dette er sket, vil de i kampen forenede nationer kunne komme ud for alvorlige uoverensstemmelser som følge af modstridende indstilling til sociale og økonomiske problemer.

Ved nærmere eftertanke synes det dog, at netop under disse forhold vil de muligheder for at fremkalde tillid, som projektet indebærer, kunne få den største betydning. Ydermere skulle den øjeblikkelige situation i flere henseender frembyde helt enestående muligheder, som kunne forspildes ved en udsættelse under afventning af krigens videre forløb og det nye våbens endelige fuldførelse.«

I betragtning af disse omstændigheder skulle den nuværende situation byde den gunstigste lejlighed for et tidligt initiativ fra den side, i hvis lod det er faldet at opnå et forspring i forsøget på en beherskelse af de mægtige naturkræfter, der hidtil har ligget uden for menneskers rækkevidde.

Uden at forringe projektets betydning for umiddelbare militære formål ville et initiativ med den hensigt at forebygge en skæbnesvanger kappestrid om det frygtelige våben tjene til at fjerne enhver grund til mistillid mellem de magter, af hvis harmoniske samarbejde kommende generationers skæbne vil afhænge.

Først når spørgsmålet om, hvilke indrømmelser de forskellige magter er rede til at gøre som deres bidrag til fyldestgørende kontrolforanstaltninger, er taget op mellem de allierede nationer, vil det være muligt for enhver af parterne at overbevise sig om oprigtigheden af de andres hensigter.

Naturligvis kan kun de ansvarlige statsmænd have indsigt i de foreliggende politiske muligheder. En yderst gunstig omstændighed synes det imidlertid at være, at de forventninger om et fremtidigt harmonisk mellemfolkeligt samarbejde, som har fundet

enstemmigt udtryk fra alle sider inden for de allierede nationer, så godt svarer til den enestående lejlighed, der uden offentlighedens kendskab er blevet skabt gennem videnskabens fremskridt.

Mange grunde synes at berettige til den overbevisning, at en henvendelse med det formål at skabe fælles sikkerhed mod ildevarslen trusler, uden at udelukke noget folk fra deltagelse i den lovende industrielle udvikling, som projektets fuldførelse indebærer, vil blive hilst velkommen og besvaret med et loyalt samarbejde til gennemførelse af de nødvendige vidtgående kontrolforanstaltninger.

Netop i den sidste henseende kan hjælp og støtte måske findes i det verdensomspændende videnskabelige samarbejde, som gennem årene har givet så rige løfter for fælles menneskelig stræben. På denne baggrund turde personlige forbindelser mellem videnskabsmænd fra forskellige lande åbne vej for indledende og uforbindende kontakt.

Det er næppe nødvendigt at tilføje, at ingen sådanne bemærkninger eller forslag rummer nogen undervurdering af vanskelighederne af de særegne skridt, som måtte tages af statsmændene for at opnå en for alle tilfredsstillende ordening, men ene og alene har til hensigt at pege på nogle sider af situationen, som kunne lette bestræbelserne for, at projektet må blive til varig gavn for den fælles sag.«

Den hemmelighedsfuldhed, som omgav projektet, og som hindrede offentligt kendskab til og åben diskussion om et spørgsmål af så gennemgribende indflydelse på internationale forhold, måtte naturligvis yderligere vanskeliggøre statsmændenes opgave. Med fuld forståelse af den usædvanlige karakter af de beslutninger det foreslåede initiativ ville indebære, forekom det mig alligevel, at man ville gå glip af store muligheder, medmindre de spørgsmål, som atomprojektet havde rejst, blev taget med i de allierede nationers planer for efterkrigstiden.

Dette synspunkt blev udarbejdet i et supplerende memorandum, hvori også de med kontrolforanstaltninger forbundne tekniske spørgsmål blev nærmere diskuteret. I særdeleshed forsøgte jeg at understrege, at netop den gensidige åbenhed, som nu var klart nødvendig for fælles sikkerhed, i sig selv ville fremme international forståelse og bane vejen for varigt samarbejde. Foruden bemærkninger, der ikke mere er af interesse, indeholdt dette memorandum af 24. marts 1945 følgende afsnit:

»Fremfor alt må det forstås, at vi kun befinder os i begyndelsen af en udvikling, og at der sandsynligvis i meget nær fremtid vil blive fundet midler til at forenkle metoderne til fremstilling af de aktive stoffer og at forstærke deres virkninger i en grad, der vil tillade enhver nation, som er i besiddelse af store industrielle hjulpekilder, at råde over ødelæggelsesmidler, der overgår alt, hvad man tidligere har kunnet forestille sig.

Menneskeheden vil derfor være stillet over for farer af hidtil ukendt karakter, medmindre der i tide kan tages forholdsregler til forebyggelsen af en skæbnesvanger kappestrid om sådanne frygtelige rustninger og til oprettelsen af en international kontrol med fremstillingen og anvendelsen af de farlige stoffer.

Enhver ordening, som kan frembyde sikkerhed imod hemmelige forberedelser til benyttelse af de nye ødelæggelsesmidler, ville, som fremhævet i det nævnte

memorandum, kræve overordentlige foranstaltninger. Således ville ikke alene almindelig adgang til fuldstændig oplysning om videnskabelige opdagelser være nødvendig, men tillige måtte ethvert større teknisk foretagende af industriel såvel som militær art, være tilgængelig for international kontrol.

I denne forbindelse er det af betydning, at den særlige karakter af den store indsats, der, uanset mulige tekniske forbedringer, kræves til fremstillingen af de aktive substanser og de specielle betingelser, der gælder for deres brug som farlige sprængstoffer, i høj grad vil lette en kontrol og sikre dens effektivitet, dersom blot retten til tilsyn er garanteret.

Det vil være nødvendigt med bistand af videnskabsmænd og teknikere, udnævnt af de interesserede regeringer, i enkeltheder at udarbejde forslag til en effektiv kontrol. og det måtte pålægges et stående sagkyndigt udvalg, knyttet til en international sikkerhedsorganisation, at holde sig underrettet om nye videnskabelige og tekniske fremskridt og at anbefale passende ændringer af kontrolforanstaltningerne.

Efter indstilling fra det tekniske udvalg ville organisationen være i stand til at træffe afgørelse om de betingelser, under hvilke industriel udnyttelse af atomenergikilder kunne tillades, med passende forholdsregler for at forhindre at aktive materialer bliver samlet i eksplosiv tilstand.«

»Som fremhævet i det tidligere memorandum, synes det yderst heldigt, at de forholdsregler, der kræves for at imødekomme den nye situation, som er opstået gennem videnskabens fremskridt, og som menneskeheden er stillet overfor på et for verden så kritisk tidspunkt, stemmer så godt med de forventninger om et fremtidigt nært internationalt samarbejde, som har fundet enstemmigt udtryk fra alle sider inden for de mod voldeligt angreb forenede nationer.

Endvidere skulle selve situationens nye karakter frembyde enestående muligheder for at påkalde en fordomsfri indstilling, og det synes endda, at en forståelse angående denne livsvigtige sag på gavnligste måde kunne bidrage til overenskomst om andre spørgsmål, for hvilke historie og traditioner har frembragt afvigende synspunkter.

Hvad sådanne videre perspektiver angår, synes det i særdeleshed, at den for fælles sikkerhed nødvendige fri adgang til oplysning skulle have vidtrækkende virkninger med hensyn til fjernelsen af hindringer, der står i vejen for det gensidige kendskab til kulturelle og materielle sider af livet i de forskellige lande, uden hvilket velvilje og agtelse nationerne imellem næppe kan bestå.

Deltagelse i en udvikling, som i vid udstrækning er blevet indledt gennem internationalt videnskabeligt samarbejde, og som rummer overordentlige muligheder med hensyn til forbedring af menneskehedens levevilkår, ville også forstærke de nære bånd, der i årene før krigen blev knyttet mellem videnskabsmænd fra de forskellige nationer. I den nuværende situation kan disse bånd blive af særlig hjælp i forbindelse med forhandlingerne mellem de pågældende regeringer og oprettelsen af kontrollen.

I de indledende forhandlinger mellem regeringerne, med den hovedhensigt at vække tillid og formindske ængstelse, skulle det kun være nødvendigt at fremdrage spørgsmålet om hvilken holdning hver af parterne ville indtage, dersom de udsigter, som den fysiske videnskabs fremskridt har åbnet og som i hovedtræk er almen kendt, skulle

blive virkeliggjort i en udstrækning, der ville nødvendiggøre overordentlige internationale forholdsregler.«

»I betragtning af alle omstændigheder synes det, at en forståelse næppe kan udeblive, når alle parter har haft frist til at overveje de følger, som et afslag af indbydelsen til samarbejde vil medføre, og til at overbevise sig om fordelene ved en ordning, der garanterer fælles sikkerhed uden at udelukke nogen fra deltagelsen i den lovende udnyttelse af de nye kilder til materiel fremgang.

Alle sådanne muligheder kan imidlertid forspildes, hvis der ikke tages initiativ, medens sagen kan rejses i venskabelig rådslagnings ånd. En udsættelse for at afvente den videre udvikling vil, især hvis forberedelser til konkurrerende bestræbelser i mellemtiden skulle have nået et fremskredent stadium, kunne give henvendelsen udseende af et forsøg på at udøve tvang, hvilket ingen stor nation kan forventes at ville affinde sig med.«

»Det er næppe nødvendigt at understrege, hvor lykkeligt det i enhver henseende ville være, dersom verden, samtidig med at den vil få kendskab om de frygtelige ødelæggelsesmidler, der er kommet menneskene i hænde, kunne få meddelelse om, at det store videnskabelige og tekniske fremskridt har bidraget til at skabe et fast grundlag for et fremtidigt fredeligt samarbejde mellem folkeslagene.«

Når jeg ser tilbage på de dage, er det vanskeligt for mig tilstrækkeligt levende at beskrive det inderlige håb, at videnskabens store fremskridt måtte indlede en ny æra med harmonisk samarbejde mellem nationerne, og ængstelserne for, at nogen lejlighed til fremme af en sådan udvikling skulle forspildes.

Lige op til krigens afslutning benyttede jeg enhver vej, der stod åben for en videnskabsmand, til at fremhæve vigtigheden af, at atomprojektets politiske følger på det nøjeste overvejedes, og at tilråde, at der, førend der kunne blive spørgsmål om benyttelse af atomvåben, indlededes et internationalt samarbejde for at afværge de nye farer for verdens sikkerhed.

Jeg forlod Amerika i juni 1945 før den endelige prøve af atombomben og forblev i England indtil den officielle kundgørelse i august 1945 om at våbnet var bragt i anvendelse. Kort derefter vendte jeg tilbage til Danmark og har siden ingen forbindelse haft med noget hemmeligt, militært eller industrielt, foretagende på atomenergiens område.

Da krigen var endt og de store trusler om undertrykkelse af så mange folkeslag forsvundet, følte overalt i verden en umådelig befrielse. Ikke desto mindre rummede den politiske situation mørke varsler. Den forskellige indstilling hos de sejrende nationer kunne ikke undgå at skærpe de uoverensstemmelser, som kom frem i forbindelse med fredsordningen. I modsætning til de håb om fremtidigt frugtbart samarbejde, der var kommet til udtryk fra alle sider og nedlagt i De Forenede Nationers Charta, kom manglende gensidig tillid snart for dagen.

Skabelsen af nye skranker mellem landene, der hindrede fri udveksling af oplysninger, øgede yderligere mistillid og ængstelse. På videnskabens område, især inden for atomfysikken, hindrede den fortsatte hemmeligholdelse og de foranstaltninger man anså

for nødvendige af sikkerhedshensyn det internationale samarbejde i en udstrækning, som spaltede videnskabsmændenes verdenssamfund i adskilte lejre.

Til trods for alle bestræbelser har forhandlingerne inden for De Forenede Nationer hidtil ikke ført til overenskomst angående forholdsregler til udelukkelse af faren ved atomrustninger. Disse forhandlingers ufrugtbarhed gjorde det måske mere end noget andet klart, at konstruktiv indstilling til en sådan livsvigtig sag af fælles interesse ville kræve en atmosfære af større gensidig tillid.

Uden fri adgang til enhver oplysning af betydning for samlivet mellem nationerne var en virkelig forbedring af verdensforholdene næppe tænkelig. Ganske vist måtte enhver international ordening vedrørende atomenergien medføre en vis grad af gensidig åbenhed, men det blev mere og mere klart, at der, for at bane vej for overenskomst om en sådan ordening, krævedes et afgørende første skridt henimod større åbenhed.

En åben verden med fælles kendskab til sociale forhold og tekniske foretagender i alle lande, indbefattet militære foranstaltninger, kunne synes en fjern mulighed i den foreliggende verdenssituation. Alligevel vil ikke alene et sådant forhold mellem nationerne være påkrævet for sandt samarbejde på civilisationens fremskridt, men allerede en fælles erklæring om tilslutning til et sådant mål turde skabe en gunstig baggrund for fælles bestræbelser til fremme af alles sikkerhed. Endvidere forekom det mig, at de lande der havde ført an i den nye tekniske udvikling, som følge af muligheden for at tilbyde værdifulde oplysninger, var bedst i stand til at tage initiativet ved et direkte forslag om fuldstændig gensidig åbenhed.

Jeg mente, at det var rigtigt at henlede den amerikanske regerings opmærksomhed på disse synspunkter uden at rejse en offentlig diskussion om de vanskelige spørgsmål. I forbindelse med besøg i De Forenede Stater i 1946 og 1948 for at deltage i videnskabelige møder benyttede jeg mig derfor af lejligheden til over for amerikanske statsmænd at foreslå et sådant initiativ. Selvom det medfører gentagelse af argumenter, der allerede er omtalt, turde det bidrage til at give et klarere indtryk af de tanker, der var genstand for diskussion ved disse lejligheder, at gengive et memorandum af 17. maj 1948, som jeg forelagde den amerikanske udenrigsminister som grundlag for samtaler i Washington i juni 1948:

»De dybtgående forskelle i indstillingen over for mange menneskelige forhold, som er udsprunget af de sidste årtiers sociale og politiske udvikling, måtte nødvendigvis efter afslutningen af den anden verdenskrig medføre en alvorlig belastning af internationale forbindelser. Medens de fælles forsvarsbestræbelser i stor udstrækning afledede opmærksomheden fra sådanne forskelle så længe krigen varede, var det klart, at opfyldelsen af de håb om et oprigtigt og tillidsfuldt samarbejde, som alle de mod det voldelige angreb forenede nationer havde givet udtryk for, ville kræve et helt nyt syn på nationernes indbyrdes forhold.

Nødvendigheden af fornyet tilpasning af sådanne forhold blev yderligere understreget af den store videnskabelige og tekniske udvikling, som indebærer så rige løfter for forbedring af menneskehedens kår, men som samtidig har lagt frygtelige ødelæggelsesmidler i menneskenes hænder. Ligesom tidligere tekniske fremskridt har medført erkendelsen af nødvendigheden for tilpasninger inden for de civiliserede samfund, vil nu mange af de skranker mellem nationerne, som hidtil har været anset for

uundværlige for beskyttelsen af nationale interesser, stå klart i vejen for den fælles sikkerhed.

Den omstændighed, at denne krise for civilisationen stiller nationerne over for spørgsmål af dybeste fælles interesse, skulle frembyde en enestående lejlighed til at søge fortsat samarbejde på livsvigtige områder. Det følte derfor allerede under krigen, at et for den senere udvikling gunstigt grundlag kunne skabes ved et tidligt initiativ med det formål for øje at påkalde tillid ved at gøre alle parter klare over den faktiske situation, de ville komme i, og ved at forsikre dem om beredvillighed til at deltage i de vidtgående indrømmelser angående tilvante nationale forrettigheder, som ville blive afkrævet alle.

I de år, der er forløbet siden krigen, er forskellene i anskuelse kommet stadig klarere for dagen, og et særligt nedslående træk i den nuværende situation er den udstrækning, i hvilken hindringer for samkvemmet har medført forvrængninger af kendsgerninger og bevæggrunde med deraf resulterende svigtende tillid og stadig voksende mistænksomhed mellem nationerne og endda mellem grupper inden for de enkelte nationer. Under disse forhold har de håb, der var knyttet til oprettelsen af De Forenede Nationers Organisation, gang på gang mødt store skuffelser, og i særdeleshed har det ikke vist sig muligt at opnå enighed om en kontrol med atomoprustning.

I denne situation, hvor kløften mellem nationerne uddybes, og ængstelsen for fremtiden breder sig, vil der til en drejning af begivenhedernes gang øjensynligt kræves, at der rejses en stor sag, der er egnet til at appellere til menneskehedens højeste idealer.

Her synes det at baggrunden for en sådan sag måtte være kravet om en åben verden med uhindrede muligheder for fælles oplysning og gensidig forståelse. Det er klart, at velvilje og agtelse mellem nationerne imellem ikke kan bestå uden fri adgang til oplysning om alle sider af livet i samtlige lande.

Endvidere har de til den tekniske udvikling knyttede håb og farer på det kraftigste understreget nødvendigheden af afgørende skridt henimod åbenhed som en hovedforudsætning for civilisationens fremskridt og beskyttelse. En sådan erkendelse har jo allerede ligget til grund for de forslag til en ordening af samarbejdet angående udviklingen af de nye hjælpekloder, som er blevet forelagt De Forenede Nationers Atomenergi-Kommission, men netop vanskelighederne ved at opnå enighed under den nuværende verdenssituation peger på nødvendigheden af at koncentrere bestræbelserne mere direkte omkring spørgsmålet om åbenhed.

Under disse omstændigheder forekommer det mig, at man på det omhyggeligste burde overveje konsekvenserne af et tilbud, fremsat ved en velvalgt lejlighed, om øjeblikkelige forholdsregler henimod åbenhed på gensidigt grundlag. Sådanne forholdsregler skulle på en eller anden passende måde give adgang til oplysninger af enhver ønskelig art angående forholdene og udviklingen i de forskellige lande og skulle derved tillade parterne at danne sig et sandt billede af den situation, de befinder sig i.

Et initiativ efter sådanne retningslinier kunne synes at ligge uden for grænserne for sædvanlig diplomatisk forsigtighed; alligevel må det ses på den baggrund, at der, hvis forslagene skulle blive tiltrådt, ville være tilvejebragt en afgørende forbedring af verdenssituationen, med helt nye muligheder for samarbejde i tillid og for opnåelse af enighed angående effektive forholdsregler til at undgå fælles farer.

Vanskeligheder for opnåelse af samtykke skulle heller ikke frembyde et argument imod et sådant initiativ, idet, uanset det umiddelbare svar, selve tilstedeværelsen af et tilbud af den omhandlede art ville have dyb indvirkning på situationen i mest lovende retning. Der ville nemlig over for verden være givet et bevis på beredthed til at leve sammen med alle andre under vilkår, hvor gensidigt forhold og fælles skæbne kun ville blive formet ved hæderlig overbevisning og godt eksempel.

Et sådant standpunkt ville mere end noget andet appellere til de mennesker, der verden over kæmper for grundlæggende menneskelige rettigheder, og ville være en kraftig støtte for alle tilhængere af sandt mellemfolkeligt samarbejde. Samtidig ville de, der tøvede med at slå ind på den foreslåede linie, være bragt i en stilling, som ville være vanskelig at opretholde, siden sådan modstræben ville være ensbetydende med mangel på tillid til styrken af egen sag, når den blev lagt åben for verden.

Alt i alt synes det, at hvis kravet om åbenhed gøres til den altovervejende sag, vil der skabes helt nye muligheder, som udnyttet på formålstjenlig måde kunne bringe menneskeheden fremad mod virkeliggørelsen af det samarbejde for civilisationens fremskridt, som til trods for øjeblikkelige vanskeligheder stadig turde være inden for nærmere rækkevidde end nogensinde før.«

Betragtningerne i dette memorandum kunne forekomme utopiske, og vanskelighederne ved at overskue komplikationerne ved en usædvanlig fremgangsmåde kan forklare, at regeringer har tøvet med at give udtryk for tilslutning til fuld gensidig åbenhed. Ikke desto mindre turde sådan åbenhed være af den dybeste betydning for alle nationer uanset forskelle med hensyn til social og økonomisk organisation, og de mål at stræbe efter og de håb, som det i det anførte memorandum var søgt at give udtryk for, deles uden tvivl af mennesker verden over.

Medens den foreliggende beretning måske kan bidrage til en mere almindelig erkendelse af vanskelighederne for enhver nation ved samtidig at være stillet over for en stor omvæltning i verden og en gennemgribende ændring af de tekniske hjælpemidler, er det imidlertid på ingen måde hensigten at give indtryk af, at situationen ikke stadig skulle rumme ganske enestående muligheder. Tværtimod er det formålet at fremhæve nødvendigheden af påny fra alle sider at efterforske veje og midler til i fællesskab at afværge dødelige farer for civilisationen og at sikre, at videnskabens fremskridt anvendes til varig gavn for menneskeheden.

I de sidst forløbne år er spændingen nationer imellem øget som følge af den politiske udvikling over hele verden, og tanken om et muligt kapløb mellem store lande om besiddelsen af midler til at udslette befolkningen inden for store områder og endda gøre dele af jorden midlertidig ubeboelige har givet anledning til vidt udbredt forvirring og bestyrtelse.

Da der næppe kan være spørgsmål for menneskeheden om at give afkald på udsigten til ved atomenergikilder at forbedre de materielle vilkår for civilisationen, er åbenbart en dybtgående tilpasning af internationale forhold nødvendig, dersom civilisationen skal leve videre. Det afgørende punkt er her, at enhver sikkerhed for at videnskabens fremskridt bliver brugt alene til menneskehedens gavn forudsætter den samme almene indstilling, som er uundværlig for samarbejde mellem nationerne på alle kulturens områder.

Også inden for andre grene af videnskaben har de senere fremskridt stillet os over for en lignende situation som den, der er skabt med atomfysikkens udvikling. Selv lægevidenskaben, som indebærer så lovende udsigter for forbedringen af sundhedstilstanden overalt i verden, har skabt midler til tilintetgørelse af liv i forfærdende målestok, der rummer alvorlige trusler for civilisationen, medmindre almen tillid og ansvarsbevidsthed kan tilvejebringes og befæstes.

Denne situation kræver den mest fordomsfri indstilling til alle spørgsmål om nationernes indbyrdes forhold. Fuld forståelse af det ansvar og de pligter verdensborgerskabet medfører, er i vor tid mere fornøden end nogensinde før. På den ene side har videnskabens og teknikens fremskridt knyttet alle nationers skæbne uadskilleligt sammen; på den anden side er det på en yderst forskellig kulturel baggrund, at der rundt omkring i verden er stærke bestræbelser for national selvhævdelse og social udvikling i gang.

En åben verden, hvor ethvert folk kan hævde sig alene ved sine bidrag til den fælles menneskelige kultur og ved den hjælp, det med sine erfaringer og hjælpemidler kan yde andre, må være det mål, der bør sættes over alt andet. Eksempler i så henseende kan dog kun blive virksomme, dersom afspærring opgives og fri diskussion om kulturelle og sociale spørgsmål tillades tværs over landegrænserne.

Kun på grundlag af offentligt kendskab til de almindelige levevilkår i landet er det inden for ethvert samfund muligt for borgerne sammen at stræbe efter fælles velfærd. På tilsvarende måde forudsætter virkeligt samarbejde mellem nationer på områder af fælles interesse fri adgang til alle oplysninger af betydning for deres indbyrdes forhold. Ethvert argument, der med begrundelse i omsorg for nationale idealer eller interesser kunne anføres til fordel for opretholdelsen af skranke for oplysning og samkvem, må vejes i forhold til den internationale afspænding og de gavnlige virkninger af fælles belæring, som åbenhed vil medføre.

I forbindelse med bestræbelserne for at opnå et harmonisk forhold mellem det enkelte individs liv og samfundets organisation har der altid været og vil altid blive mange spørgsmål at tænke over og principper at stræbe efter. For at gøre det muligt for nationer at drage fordel af andres erfaringer og at undgå, at hensigter misforstås fra nogen side, må fri adgang til oplysninger og uhindret lejlighed til tankeudveksling være tilladt overalt.

I denne forbindelse må det tages i betragtning, at fjernelsen af skranke vil medføre større ændringer i administrativ henseende i lande, hvor ny social organisation opbygges under midlertidig afstængthed, end i lande med gamle traditioner for regeringsform og internationalt samkvem. Beredvillighed fra enhver side til at hjælpe alle folkeslag over vanskeligheder af sådan art er derfor påtrængende nødvendig.

Teknikens udvikling har nu nået et stadium, hvor samkvemsmidlerne har åbnet mulighed for at gøre hele menneskeheden til en samarbejdende enhed, og hvor på samme tid skæbnesvangre følger for civilisationen kan opstå, medmindre internationale uoverensstemmelser kan løses gennem forhandling på grundlag af fri adgang til oplysning om alle i betragtning kommende forhold.

Netop den kendsgerning at kundskab i sig selv er grundlaget for al civilisation peger direkte på åbenhed som vejen til at overvinde den nuværende krise. Hvilke retslige og administrative internationale myndigheder det end måtte blive nødvendigt at oprette for at stabilisere verdensforholdene, er det klart at kun fuldstændig gensidig åbenhed virkningsfuldt kan fremme indbyrdes tillid og garantere fælles sikkerhed.

Enhver udvidelse af grænserne for vor viden pålægger individer og nationer et forøget ansvar som følge af de muligheder, der derigennem skabes for at ændre vilkårene for menneskenes tilværelse. Den indtrængende påmindelse herom, som vi i vor tid har fået, kan ikke lades uanset og skulle gøre det klart for enhver, hvor alvorlig den prøve er, som vor hele civilisation er stillet på. Det er på denne baggrund at der stadig skulle være ganske enestående muligheder til stede for et frugtbart samarbejde mellem nationerne til fremme for alle sider af den menneskelige kultur.

Jeg henvender mig til De Forenede Nationer med disse betragtninger i håbet om at bidrage til bestræbelserne for at finde en realistisk indstilling til de alvorlige og påtrængende spørgsmål, som menneskeheden er stillet overfor. De fremsatte synspunkter skulle vise, at ethvert initiativ fra en hvilken som helst side, der tilsigter at fjerne hindringer for gensidig oplysning og samkvem, vil kunne være af den største betydning for at løse den hårdknude, verdensforholdene for tiden er kommet i, og tilskynde andre til at tage skridt i samme retning. En indsats af alle, personer såvel som nationer, der vil gå ind for fremme af mellemfolkeligt samarbejde, er nødvendigt for i alle lande med stadig større klarhed og styrke at rejse kravet om en åben verden.

København, den 9. juni 1950.

Niels Bohr

Brevet offentliggøres i sin helhed bl.a. i Berlingske Tidende, 13. juni 1950.